

A kolozsvári magyar nyelvű zeneoktatás 1819–1950 között. Vázlatos áttekintés

Kétszáz éves múltra tekint vissza az intézményes zeneoktatás Kolozsváron. A *Muzsikai Egyesület* oskolájából fejlődő *Muzsikai Conservatorium*, *Zenekonzeratórium*, *Magán Magyar Konzervatórium* vagy *Magyar Művészeti Intézet* századokon átívelő eseményei azonban nem csupán az évforduló és a város, hanem a magyar történeti zenetudomány vonatkozásában is számottevőek. Ebben az olvasatban a *Konzeratórium* históriája Erdély és Magyarország zenetörténetének is meghatározó fejezete.¹

Az 1819-ben alapított kolozsvári *Muzsikai Egyesület* művelődési jelentőségével, művészi programjával vagy kiemelkedő hangversenyeivel a múlt század 30-as éveitől már több kutató foglalkozott rövid tanulmányok erejéig², de az intézet működésének legfontosabb pillérét, az oktatási tevékenységet kevesen vizsgálták.³ Az alábbi rövid intézménytörténet az első magyar tannyelvű zeneiskola történetének mérföldköveit rögzíti.

Előzmények, alapítás

A párizsi (1795), prágai (1807), bécsi (1812), grazi (1815) vagy innsbrucki (1818) zenetársaságok és iskoláik létrehívása a zenei glóbusz keleti végvárában, Kolozsvárt is modellként szolgált. Sajátos aspektus, hogy a korszakban létesített más művészeti társulásokkal ellentétben az erdélyi *Muzsikai Egyesület* és tanintézetének életre hívása együtt, szerves egységben jött létre. Az intézmény első nyilvános gesztusa egy iskolaalapító felhívás volt, melynek értelmében „a szív érzését nem kevésbé nemesítő iskolába” vallás-, nemzet- és rangkülönbőség nélkül jelentkezhettek a mindkét nembeli ifjúság tagjai. A külföldi mintákkal szemben Erdélyben, a felekezeti tolerancia, a nemzeti sokszínűség régiójában a lányok nyilvános oktatásának ez a lehetősége páratlan, előremutató kezdeményezésnek számított. A felvilágosodás eszméinek gyakorlatba ültetése, a nemzeti művelődés ügyének előmozdítása, a polgári szervezés mögött Erdély főkormányzója, gróf Bánffy György alakját sejthetjük, ugyanis az

¹ Az intézmény 1819–1950 között több néven is szerepelt, ezek kronológiai sorrendje: *Muzsikai Egyesület*, *Muzsikai Conservatorium*, *Zenekonzeratórium*, *Magyar Magán Konzervatórium*, *Magyar Konzervatórium*, *Kolozsvári Konzervatórium*, *Magyar Zene- és Színművészeti Iskola*, *Magyar Művészeti Intézet*.

² Bartha Dénes (1936): Erdély zenetörténete. In: Asztalos Lajos (szerk.) *A történeti Erdély*. Erdélyi Férfiak Egyesülete kiadása, Budapest. pp 595–644.; Lakatos István (1939): A százhusz éves kolozsvári magyar zenekonzeratórium születése. *Erdélyi Helikon*. 1939/7. pp 520–525.; Lakatos István (1941): Az első magyar zenekonzeratórium alapítása Kolozsvárott. *Magyar Zenei Szemle*. I., 1941. pp. 22–24.

³ Benkő András (1996): A romániai magyar felsőfokú zenei oktatás történetének vázlata, In: *Erdélyi Múzeum*, 59, 1–2. füzet. pp 220–231.; Sófalvi Emese (2013): Az intézményes zeneoktatás kezdetei Kolozsváron (1819–1859). In: (szerk.) Angi István – Csákány Csilla: Zenei művelődésünk a változó régióban. A VII. Nemzetközi Hungarológia Kongresszus Zenetudományi Szekciójának előadásai. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. pp. 166–185.

alapító elnök, Hollaki Antal és a muzsikai direktor, Anton Polz is a gubernátor, a Muzsikai Egyesület első védnökének közvetlen köréhez tartozott.⁴

A kolozsvári zenetársaság létesítése, célkitűzései, eredményei természetesen nem egyedülállók a magyar zene- és pedagógiatörténetben, példáját 1832-ben az aradi Hangászegyesület, 1836-ban a Pest-Budai Hangászegylet, 1839-ben a szebeni Musikverein Hermania, 1862-ben a debreceni Zenede is követte.

Zenei egyesülettől felsőoktatási intézményig (1819–1919)

A kolozsvári iskola igazgatói tisztségét elsőként Anton Polz zenemester töltötte be. A párizsi *Conservatoire* tananyagainak beszerzése, gyakori zenés-színházi együttműködések, a növendékek nyilvános vizsgái és nem utolsó sorban a növekvő diáklétszám a *Muzsikai Egyesület* fennállása első éveiben a társadalmi és szakmai siker fokmérői is. Ekkor volt énekiskolai diák Klein Rozália, férjzett nevén Schodelné, aki később a pesti Nemzeti Színház operatársulatának primadonnája lett, és itt tanult Brassai Sámuel is.

Bánffy György kormányzó 1822-ben bekövetkezett halála azonban az általa pártfogolt zenei társulás létét is nagymértékben befolyásolta. Több évnyi bizonytalanság után, Grosspeter József kezdeményezésére indult újra a tanítás. Mégis csak később, az 1835-től 1869-ig tartó periódusban, Ruzitska György zeneszerző vezetésével válhatott nemzeti intézménnyé (tehát városi támogatásnak és országos elismertségnek is örvendő művészeti iskolává) a konzervatórium. A szaktárgyak körének növekedésével, a tanári gárda bővülésével a *Conservatorium* zenekra már nagyszabású hangversenyekre is vállalkozhatott. Az intézet nemzeti konzervatóriumná, tehát államilag támogatott, széles körben elismert, vezető intézménnyé való fejlesztésének reális távlata fogalmazódott meg egy, az 1842-ben az Erdélyi Országgyűlés elé tárt iratban. S bár a célra megítélt támogatást csak elviekben kapta meg a kolozsvári egyesület, és vagyonos patrónus híján működésének anyagi feltételei is igen korlátozottak voltak, a *Conservatorium* ezt követően is fenntartotta oktatási tevékenységét. Az intézmény társadalmi rangja emelkedett, elég itt csak Liszt Ferenc 1846-os kolozsvári látogatására utalnunk, mely során a „zongora bájos hatalmú királya” a *Conservatoriumot* is meglátogatta, tevékenységét pedig pénzadománnyal segítette. A jeles diákok sorában ez időszakban Bartalus István (zenetörténész) neve említhető, de Karl Filtsch, a későbbi Chopin-növendék pályáját is segítette a Conservatorium vezetősége koncert-alkalmak biztosításával.

Az 1848–49-es Szabadságharc eseményei majd a neoabszolutizmus első éveinek intézkedései miatt a kolozsvári művészet-oktatási intézmény működése is ellehetetlenült. 1859-től újból Ruzitska György vezetésével indult újra a tanítás, melyet 1864-től már Kolozsvár városi tanácsa is támogatott.

A Ruzitska halála utáni évtizedben, 1869-től egymást váltották a zeneigazgatók (Pichler Bódog, Jakobi Jakab, Stöger Béla, Oberti János), míg 1879-től, Farkas Ödön alkalmazásával állandó, elhivatott vezetőt nyert a *Konzervatórium*.

Farkas Ödön fokozatosan vezette be a Monarchia vezető művészetoktatási intézményeiben elfogadott curriculumot. Ezáltal a korábbi gyakorlati tantárgyak körét (hangszer,

⁴ Sófalvi Emese (2018): Bánffy György, a kolozsvári Muzsikai Egyesület első védnöke. In: (szerk.) Biró Annamária – Egyed Emese: *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. pp 235–251.

magánének, kamarazene, kórus, zenekar) immár a középfokú oktatás szintjén zeneelmélet, zene történet és összhangzattan is bővítette. Kiváló magánének-tanárként Farkas Ödön nevéhez fűződik Sándor Erzsébet, Bretán Miklós, Székelyhidy Ferenc karrierjének megalapozása is, de ebben az időszakban tanult az intézményben Vajda Emil, Seprődi János, Bretán Miklós vagy Kacsóh Pongrác is. Farkas Ödön nem csupán a magánének oktatásában ért el sikereket, hanem zeneszerzői tevékenysége mellett a konzervatóriumi zenekar újjászervezésével a helyi koncertéletet is fellendítette. A *Zenekonzervatórium* 1908-tól már nem polgári és városi fenntartású, hanem teljes jogú állami intézmény lett, mely az 1913-as tanévtől gyakorlatilag a budapesti *Zeneakadémia* előkészítő-, majd társintézményévé vált. Az Országos Királyi Zeneakadémia tananyag- és tanrend-beosztását követő kolozsvári zeneiskola Lavotta Rezső (Gabriel Fauré és Vincent d'Indy zeneszerzők tanítványa) igazgatása idején, 1916-ban nyert felsőoktatási rangot. A már sikeresen művelt magánének- és zongoratanítás mellett különösen a vonós hangszerek oktatása lendült fel a tanári gárdában évek óta dolgozó Ruzitskáné Raczek Zsófia (a bécsi Konzervatórium egykori végzőse, Joseph Spohr, Johann Hellmesberger, Ferdinand David és Joachim József tanítványa), Rezik Károly gondokaművész (a pesti Zeneakadémia és a lipcsei Királyi Konzervatórium végzettje), vagy Kollár Károly hegedűs (a prágai Konzervatóriumban Otakar Sevcik tanítványa) révén.

A *Zenekonzervatóriumban* az 1880-as évektől alkalmazott, szakképzett művésztanárok magas színvonalú, rendszeres hangversenyeik révén foglaltak el jelentős helyet a kolozsvári kulturális életben. Az 1819-ben, a nemzeti törekvések tipológiája, valamint a nemzeti mozgalmak igényelte intézményrendszer kialakulásának folyamatában létrejövő *Muzsikai Egyesület* önálló szakoktatási intézet lett, a 20. század elejére pedig, a régióban elsőként, az akadémiai képzés szintere. Egykori elődintézményét, a *Muzsikai Egyesület* iskoláját a kolozsvári *Zenekonzervatórium* számon tartotta, alapításának évét hivatalos pecsétjén is feltüntette.

A Római Katolikus Egyházi Zeneiskola és a Magyar Magán Konzervatórium (1919–1941)

Az első világháborút követő impériumváltást követően, 1919 októberében a korábbi zenei felsőoktatási intézmény ingó és ingatlan vagyonának teljes átvételével létesült a román tanítási nyelvű *Conservatorul de artă și muzică dramatică Cluj* (*Kolozsvári szín- és zeneművészeti Konzervatórium*). Párhuzamosan, a korábbi *Konzervatórium* egykori tanteröinek bevonásával a Marianum épületében Csipkés Ilona zene tanárnő szervezésében 1919–1932 között *Római Katolikus Egyházi Zeneiskola* működött, valamint 1920-tól Rezik Károly igazgatása alatt újra létesült a *Zenekonzervatórium*. Az ún. Csipkés-féle zeneiskola megszűntével a *Magyar Magán Konzervatórium* vállalta a magyar nyelvű zeneoktatást, az intézmény művész-tanárai közül kiemelkedik Keppichné Molnár Irma (zongora), Mihályffy Irén (magánének), Pollermann Aranka (hegedű), B. Zsembery Elvira (zongora) és Zsizsmann Rezső (orgona, zeneelmélet). Utóbbi (Antalfy-Zsiross Dezső, Kodály Zoltán, Molnár Géza és Siklós Albert volt tanítványának) igazgatói mandátuma alatt (1937–1941) alakult ki a nagyszabású Bartók- és Kodály-hangversenyek hagyománya Kolozsvárra. A Marianum zeneiskolája után a *Konzervatóriumban* folytatott pedagógusi munkája mellett Zsizsmann koncertező művészként és a Szent Mihály templom kántoraként is tevékenykedett.

Kolozsvári Zenekonzervatórium (1941–1944)

A magyar hatalomátvétel után a román tannyelvű konzervatórium Temesvárra menekült, és a *Magyar Magán Konzervatóriumot Kolozsvári Zenekonzervatórium* néven állami támogatással visszahelyezték felsőoktatási rangjába. Igazgatója a kolozsvári születésű Viski János hegedűművész-zeneszerző lett, akinek munkásságára jelentősen hatott egykori tanára, Kodály Zoltán. Viski intézményvezetői programjának határozott célja volt a *Kolozsvári Zenekonzervatórium* oktatásának korszerűsítése és a magyarországi rendszerhez való kapcsolása: „én vagyok a Kodály-iskola erdélyi zászlóvivője” – szögezte le programjában.

1943 januárjától Farkas Ferenc zeneszerző, egykori Weiner- és Respighi-tanítvány vezette a *Konzervatóriumot*. Igazgatói feladatai mellett zeneszerzést is oktatott, és a Nemzeti Színház karigazgatója volt. A teátrum művészei közül a tanári gárdában Jakobi Antal, Vaszy Viktor, Szita Oszkár karmesterek, kortárs zeneművek kiváló tolmácsolóinak neve is fellelhető. Paradox módon a *Konzervatórium* tevékenysége az 1941–1945 közötti háborús időszakban fellendült. A tantárgyak, szakok kiszélesítése mellett (zeneszerzést, formatan ismeretek) tematikus koncertek (collegium musicum), intézményközi kapcsolatok szintjén is fejlődött. Ekkor kezdte meg Farkas Ferenc irányításával kompozíciós tanulmányait Ligeti György.

Zene- és Színművészeti Iskola, Magyar Művészeti Intézet (1945–1950)

A II. világháborút követő változások a *Magyar Magán Zenekonzervatórium* néven 1946-ig működő, majd *Zene- és Színművészeti Iskola* néven állami támogatás híján küszködő létesítményt is befolyásolták. Az új tanügyi reform egyik folyományaként két párhuzamos intézmény, *Magyar és Román Művészeti Intézet* jött létre 1948 őszén Kolozsvárt. A zene-, képző- és színművészeti karok négyéves akadémiai szintű képzése kedvezően befolyásolta a szakmai fejlődést. A hangszer, magánének, zeneszerzés és zenetudomány-folklór szakirányok mellett ekkor jelent meg először a pedagógia is. A tanári kar magasan képzett új tagjai (Balogh Ferenc, Benkő András, Demián Fischer Vilmos, Eisikovits Miksa, Halmos György, Jagamas János, Jodál Gábor, Lakatos István, Márkos Albert, Nagy István, Rónai Antal, Szabó Géza, Szegő Júlia, Zsurka Péter) mellett az idősebb generációból többen még a *Magyar Konzervatórium*ban szereztek oktatási tapasztalatot.

Az oktatás színvonalát jelzi, hogy az ebben az időszakban tanuló diákok közül többen később országos és nemzetközi hírnevet szereztek (a teljesség igénye nélkül: Bács Lajos, Birtalan József, Demény Piroska, Hary Béla, Hubbes Walter, Junger Ervin, Kriza Ágnes, Kostyák Imre, László Ferenc, Ruha István, S. Dobó Klára, Selmeczi János, Szalay Miklós, Szenik Ilona).

A *Magyar Művészeti Intézet* két tanévnyi fennállása alatt már a Bartók-hangversenyek hagyományával, Nagy István legendás kórusának fellépéseivel, valamint a zeneszerzés, az etnomuzikológia és a tanárképzés első eredményeivel is számolhatunk.

Az államhatalom 1950 őszén a magyar és román *Művészeti Intézetek* egybeolvasztásával, azok teljes ingó és ingatlan vagyonának átvételével létesített új, két szekciós intézményt,

mint „még nagyobb bizonyítékát az együtt élő nemzetiségek barátságának és békés úton való együtt fejlődésének.” A *Gheorghe Dima Zeneakadémián* az 1984–85-ös tanévben hangzottak el utoljára magyar nyelvű előadások.⁵

Utóhang

Fennállása alatt, s különösen a 20. század impérium-váltásai által szabdaltnak idősorban a kolozsvári zenei intézmény többször kényszerült arra, hogy újra értelmezze képzési lehetőségeinek feltételeit. Ezzel is magyarázható, hogy jelentősége kikerült a köztudatból, s a 19. század elején alapított egyesület elsődleges funkciója, valamint hatása és jelentősége a korszak és a régió kultúrtörténetében még a szakma érdeklődésében is csupán a vidéki városok periférikus jelzőjét viselve jelent meg.

Az intézet utólagos megítélése, elismerése, tevékenységeinek kései recepciója azonban a történelmi tényeken nem változtat. 1819-ben, magyar nyelvterületen elsőként, egy állandó művészeti intézmény, *Muzsikai Egyesület* alakult Kolozsváron. A gyakori hangversenyek, zenés-színházi együttműködések és az egyleti munka révén az intézet általános művelődési céljának meg is felelt, ezen túlmenően azonban már alapításától kezdve elsődleges feladatának a zenei nevelést tartotta. A közízlés fejlesztését a *Konzervatórium* mindenkori vezetői a széleskörű, magyar nyelven megvalósuló zeneoktatás révén látták elérhetőnek, a tanítás képezte tehát az intézet ténykedésének gerincét. Nagyvonalú pártfogói, szakképzett irányítói s más nevelő- és művészeti intézményekkel való dinamikus együttműködésének is köszönhető, hogy az egyesület pedagógiai tevékenysége a vázolt periódusban, 1819–1950 között – a kényszerű szünetek ellenére is – egyre magasabb színvonalon valósulhatott meg.

A biedermeier polgári eszmény – a művészet szélesebb körű ismertetése, a fiatalok esztétikai nevelése és a (magyar) közművelődés elősegítése egyaránt – nyomon követhető az intézet kialakulásának és működésének történetében. A *Muzsikai Egyesület* létesítése és fennmaradása még igen, az egyre bővülő képzési feltételek, a növendékek hangverseny- és zenés-színvonalon való megvalósításai, az erdélyi régióban képviselt állandó zenei szerepvállalás azonban már nem tekinthető kizárólag a korszellem megnyilvánulásának. Az intézmény nemzeti ideálok megtestesítőjéből a polgári művészet kibontakoztatásának eszköze, majd színvonalas szakképző iskola és akadémiai rangú létesítmény lett.

A kolozsvári zenei intézményben az oktatás már a 19. század végére a professzionális jellegűben valósult meg, s mint ilyen, méltán értelmezhető a modern magyar nevelésügy és a kelet-európai zenei szakoktatás rendszerének jelentős előfeltételként.

Irodalom

Bartha Dénes (1936): Erdély zenetörténete. In: Asztalos Lajos (szerk.) *A történelmi Erdély*. Erdélyi Férfitársaság kiadása, Budapest. pp. 595–644.

Benkő András (1996): A romániai magyar felsőfokú zenei oktatás történetének vázlata, In: *Erdélyi Múzeum*, 59,1–2. füzet. pp. 220–231.

⁵ Sófávi Emese: A kolozsvári Magyar Művészeti Intézet Zenei Fakultása (1948–1950). In: szerk. Egyed Emese, Fejér Tamás: *Certamen V. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018. pp 21–30.

- Lakatos István (1939): A százhusz éves kolozsvári magyar zenekonzervatórium születése. *Erdélyi Helikon*. 1939/7. pp. 520–525.
- Lakatos István (1941): Az első magyar zenekonzervatórium alapítása Kolozsvárott. *Magyar Zenei Szemle*. I., 1941. pp. 22–24.
- Sófalvi Emese (2013): Az intézményes zeneoktatás kezdetei Kolozsváron (1819–1859). In: (szerk.) Angi István – Csákány Csilla: *Zenei művelődésünk a változó régióban. A VII. Nemzetközi Hungarológia Kongresszus Zene tudományi Szekciójának előadásai*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. pp. 166–185.
- Sófalvi Emese: A kolozsvári Magyar Művészeti Intézet Zenei Fakultása (1948 –1950). In: szerk. Egyed Emese – Fejér Tamás: *Certamen V. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018. pp. 21–30.
- Sófalvi Emese (2018): Bánffy György, a kolozsvári Muzsikai Egyesület első védnöke. In: (szerk.) Biró Annamária – Egyed Emese: *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. pp. 235–251.
- Sófalvi Emese: *Zeneoktatás a kolozsvári Muzsikai Conservatoriumban 1819–1869 között*. Doktori disszertáció. ELTE PPK, 2017. <https://docplayer.hu/68766211-Doktori-disszertacio-sofalvi-emese-zeneoktatas-a-kolozsvari-muzsikai-conservatoriumban-kozott.html>